

ВЛАСНІ НАЗВИ В ПОЕЗІЇ ФЕДОРА ПОТУШНЯКА

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 1 (51)

УДК 811.161.2'42:82-1

DOI:10.24144/2663-6840/2024.1(51).90-96

Вільчинська Т. Власні назви в поезії Федора Потушняка; кількість бібліографічних джерел – 7; мова українська.

Анотація. У науковій розвідці розглядаються власні назви як об'єкт ономастичного дослідження на матеріалі поетичних творів Федора Потушняка. Висвітлюються особливості вивчення власних назв, їх класифікації, структурування, систематизація й методи дослідження в художній літературі, з'ясовуються форми впорядкування ономастичного художнього тексту, термінотворення ономастичних понять, а також їхнє віднесення до тієї чи тієї групи й підгрупи. Підсумувавши погляди науковців, авторка доходить висновку про те, що наявні класифікації сприяють ретельному дослідженню та структуруванню власних назв, беручи до уваги їхню етимологію, форму творення й змістове наповнення, особливо в контексті літературних творів. Творчість українського письменника Федора Михайловича Потушняка становить неабиякий науковий інтерес для мовознавців, адже мстить великий, поки що мало досліджений, яскравий і неординарний ономастичний текст. У результаті проведеного дослідження з'ясовано, що чільне місце у творенні образності поетичних творів Федора Потушняка становлять власні назви, репрезентовані у мовотворчості письменника крізь призму індивідуального авторського сприйняття й світогляду. Серед власних назв, які вживаються в поетичній мовотворчості Федора Потушняка, вагоме місце займають імена всесвітньо відомих людей (філософів, правителів, мислителів, політичних діячів, ватажків, поетів, письменників) та власні назви, запозичені з інших художніх творів. Крім цього, наведено низку прикладів міфологічних антропонімів (античних, грецьких, давньогрецьких, давньоєгипетських, єврейських, скандинавських, слов'янських) й назви персонажів та інших об'єктів, що стосуються Біблії. Відзначено, що філософічність, заглибленість у внутрішні поетичні форми, об'єктивність слововживання – прикметні риси мовотворчості митця і використання власних назв у черговий раз підкреслюють ці особливості. Власні назви у мовотворчості Ф. Потушняка є різноманітними зразками як світової літератури, культури, міфології, так і різноманітними слов'янськими взірцями, які мають величезне функційне навантаження й сприяють глибшому осягненню культури та цінностей народів і вражають своєю довершеністю в поетичному творі.

Ключові слова: Федір Потушняк, антропонім, власна назва, мовна особистість, ономастика, поетична мовотворчість, світоглядна орієнтація.

Формулювання проблеми. Проблеми літературної ономастики цікавили багатьох учених-мовознавців. Адже іменування героїв займає особливе місце серед усіх мовних засобів, які автор використовує для художнього оформлення твору. Власні назви є носіями ідейно-художніх думок письменника, допомагають втіленню авторського задуму в художньому тексті, а їх вивчення у мовотворчості митця сприяє формуванню уявлень про мовну особистість письменника. Вдалий вибір письменником власної назви не лише надає образу завершеності, конкретності, а й безпосередньо характеризує його і тому є завжди цікавим для дослідників. Актуальність нашої роботи зумовлена важливістю дослідження власних назв у мовотворчості письменників, оскільки вони, виконуючи текстотвірну функцію, збагачують і змістовно увиразнюють художній текст, а також відображають певні способи словотворення, які формують мовну особистість автора.

Аналіз досліджень. Власні назви були предметом вивчення різних науковців і філософів Сходу та Заходу з давніх часів. Концептуально питання власних назв є настільки давнім, як і філософія. Власні назви завжди привертала увагу як звичайних людей так і професійних науковців. Нині вивчення власних назв спостерігаємо в дослідженнях представників різних наук: лінгвістів, літературознавців, психологів, географів, істориків, етнографів тощо. Звичайно, в першу чергу, власні назви детально вивчаються лінгвістами, оскільки кожна назва є словом, яке формує мовну систему й

функціонує в ній. Безумовно, власні назви мають зв'язок із минулим і містять інформацію про походження й розвиток різних народів. Оними відображають спосіб життя певної культури, її цінність, у них закладений глибокий зміст, що несе послання про людей, місця, явища природи і навіть предмети побуту. Українська ономастика починала свій розвиток переважно з розробки питань топоніміки та антропоніміки (М. Максимович, І. Срезневський, І. Франко та ін.). У подальшому становлення системної розробки ономастики пов'язують із такими вітчизняними вченими, як Л. Гумецька, К. Цілуйко, пізніше Д. Бучко, І. Железняк, Л. Белей, Ю. Карпенко, Є. Отін та ін., а також із зарубіжними лінгвістами Я. Рігером, Я. Рудницьким, Ю. Удольфом, З. Штібером та ін.

Українська ономастика має декілька етапів розвитку. Як зазначає С.О. Вербич, перший етап, що має назву «доакадемічний», тривав до середини XIX століття та характеризується спробами укладання перших словників власних назв, зокрема особових. Другий етап, що триває з середини XIX століття до середини XX століття, визначається появою більш ґрунтовних праць з ономастики таких дослідників, як Я.Ф. Головацький, О.М. Лазаревський, М.О. Максимович, І.Я. Франко та ін. Третій етап, з середини XX століття, визначається інтердисциплінарним характером ономастичних досліджень, коли «для тлумачення онімних фактів залучають інформацію інших наукових сфер – історії, географії тощо» [Вербич 2018, с. 29].

Відзначимо, що з середини 60-х років ХХ століття в Україні не лише різко зросла кількість наукових робіт з ономастичної проблематики, але й поглибилася їхня спеціалізація. З ономастики виокремлюються спеціальні історичні дисципліни, які мають вузький предмет дослідження. Так формуються дисципліни, предметом вивчення яких є конкретні класи власних назв, а саме: топоніміка (вивчає географічні назви), антропоніміка (вивчає власні імена людей), етніміка (вивчає власні імена племен, народів, держав). Крім того, в окремі групи розподіляють космоніми (охоплюють назви зірок, планет та інших космічних об'єктів), теоніми (представляють імена міфічних та релігійних персонажів), зооніми (відображають прізвиська та назви тварин) та ін. [Зубко 2007, с. 268].

Досліджуючи проблеми класифікації власних назв і врахувавши напрацювання вітчизняних і зарубіжних мовознавців у сфері систематизації власних назв, М.М. Торчинський визначив структуру онімного простору української мови, яка складається з таких класифікацій пропріативів: денотатно-номінативної, етимолого-словотвірної, функціональної, структурної, квалітативно-денотатної, стилістичної та екстралінгвальної [Торчинський 2008, с. 500].

Також відзначимо, що наявні й інші розділи ономастики відповідно до класифікації онімів, враховуючи аспекти та методики дослідження. Так, О.О. Селіванова вказує на те, що розрізняють такі складники ономастики: 1) поетична ономастика – займається дослідженням системи онімів у художніх текстах, принципів їхнього вибору автором твору, функціональних особливостей у тексті, зв'язку із текстовим концептом й інформаційним масивом твору, специфіки сприйняття онімів читачем тощо; 2) прикладна ономастика – орієнтована на кодифікацію онімів, установлення моделей їхнього творення; 3) регіональна або ареальна ономастика – спрямована на вияв специфіки ономастичної підсистеми окремої території; 4) теоретична ономастика – визначає загальні закономірності становлення й розвитку онімичних систем, вивчає універсальне та специфічне в таких системах [Селіванова 2006, с. 430–431].

Власні назви як складники художнього тексту вивчаються в рамках літературної ономастики. Цей напрям досліджень, що виник на перетині традиційної ономастики з такими галузями знання, як стилістика, поетика, теорія тексту, лексична семантика та семіотика, ставить за мету здійснити всебічний аналіз реальних і вигаданих власних назв, сукупність яких утворює ономастикон художнього тексту [Ashley 1988, р. 11]. Поряд із терміном *літературна ономастика* наявні також і терміни *стилістична ономастика*, *поетична ономастика* та *поетика імені*.

На думку Н.В. Гасюк та О.М. Пуш, ономастикон художнього тексту має різні форми впорядкування. Найбільш поширеною дослідники вважають класифікацію О.В. Суперанської, де розподіл літературних онімів здійснено «за типом денотата: антропоніми – іменування діючих і всіх згадува-

них осіб в творі, топоніми – іменування місць дії, урбаноніми – назви згадуваних в тексті населених пунктів і їх частин, а також зооніми, хрематоніми, міфоніми і так далі» [Гасюк, Пуш 2019, с. 74].

Підсумувавши погляди науковців, зазначимо, що в сучасній ономастиці триває процес класифікації та терміноутворення ономастичних понять, а також віднесення їх до певної групи й підгрупи. Наявні класифікації сприяють ретельному дослідженню й стуктуруванню власних назв.

Мета статті, завдання. Мета нашої роботи полягає у виокремленні власних назв у поетичній мовотворчості Федора Потушняка із визначенням етимологічних особливостей функціонування ономастикону в поезії. Для досягнення мети було поставлено такі завдання: розглянути ключові аспекти вивчення власних назв у лінгвістиці; описати принципи класифікації власних назв у працях мовознавців; проаналізувати власні назви в поезії Федора Потушняка; визначити етимологічні особливості власних назв у мовотворчості письменника.

Методи дослідження. Для аналізу власних назв у мовотворчості Федора Потушняка було використано різноманітні лінгвістичні методи (порівняльно-історичний, генетичний, типологічний, зіставний, етимологічний) та прийоми (текстологічний аналіз, дешифрування тексту за іменами, реконструкція імен).

Виклад основного матеріалу. Федір Михайлович Потушняк – видатний український поет, творчість якого розкриває надзвичайно цікаву ономастичну палітру. Ретельно вивчаючи світову культуру, літературу, Федір Потушняк дуже вдало переносить ці образи у свої поетичні твори, створюючи багату образність зображуваного і дає поштовхи для власних міркувань. Водночас заглибленість у власну ідентифікацію, вивчення ментальності й відкриття нових граней і можливостей народних уявлень про світ, існування в ньому, підтримка себе як особистості, пошук внутрішніх ресурсів для існування – всі ці явища спостерігаємо в мовотворчості Федора Потушняка. Вони зокрема представлені власними назвами, що мають цілеспрямоване ідейно-художнє навантаження.

Серед власних назв, які вживаються в поетичній мовотворчості Федора Потушняка, вагоме місце посідають всесвітньовідомі імена: *Диоген Сінопський* (давньогрецький філософ, належав до школи кініків, основою вчення яких було зведення всіх потреб до мінімуму), *Мухаммед* (купець і пророк, що започаткував релігію іслам; учені вважають його історичною особою, засновником перших громад мусульман, з його слів записано Коран), *Нікола де Бонвіль* (французький поет, публіцист, видавець і політичний діяч; захищав інтереси бідноти, пропагував ідею рівності), *Едгар Аллан По* (американський письменник, один із провідних представників американського романтизму, відомий своїми макабричними (в стилі жахів) і містичними оповіданнями; літературний редактор і критик), *Олекса Довбуш* (український опришок, найвідоміший ватажок у Карпатах), *Рамзес II* (єгипетський фараон, ві-

домий як Рамзес Великий, третій правитель Єгипту дев'ятнадцятої династії), *Іммануїл Кант* (німецький філософ, видатний мислитель доби Просвітництва): «Розцвіли жалі на гробах / Із лампи *Діогена* в ночі, / Не впаде сяєво на шлях, / Зміїні й дивні твої очі» [Потушняк 2007, с. 61], «Притаївшись віддаль хоче / Вирвать всі корали ночі, / В мізку моїм ангел муки / Хочє скорої розлуки, / Павуки німі, стоноті / Заснували всі дороги, / Не піде вперед / *Моха-мед*...» [Потушняк 2007, с. 104], «Помер жорстокий *Боневіль* / Гей крила крила / Бобинський цей метелик чорний / В зелену сутінь пірнув трав / Шука його мука / Там струпова рука» [Потушняк 2007, с. 148], «У замкові, де тільки *По* і крук, / Життя гаряче в страстних спазмах мук. / *Дім Ушерів*. Любов, болючий сон, / І шлях в могилу йде, як у затон» [Потушняк 2007, с. 233], «Трембіти грають сумно при кошарі, / І вовком місяць утіка до лісу, / Деся *Довбуш* вмер – полум'я на обшарі / Від чарівного *Дзвінки* того крісу» [Потушняк 2007, с. 263], «Я жрицем був з *Рамаїні* / З *Рамзесом* ходив у бій. / Як зорі, на тілі рани / Друзів в пам'яті моїй [Потушняк 2007, с. 271], «Читаю... Ніч... Мудрощі *Канта*... / За мною з'явився дідок, / Вже били на вежі куранти / І дощів на вулиці крок...» [Потушняк 2007, с. 277].

Крім цього, у поезії вживаються власні назви, запозичені з інших художніх творів: *Аннабель Лі* (один із останніх віршів Едгара Аллана По, який був опублікований 1849 року, через два дні після смерті поета; тема вірша – смерть прекрасної жінки; ліричний герой, який закохується в Аннабель Лі, коли вони обоє були ще молодими, він любив її так сильно, що навіть ангели починають заздрити і він зберігає свою любов після смерті своєї коханої), *Вій* (повість письменника Миколи Гоголя, опублікована 1835 року в книзі «Миргород»; назва «Вій» – ім'я слов'янської демонічної істоти, з яким пов'язаний сюжет твору; це монстр (найстрашніший і найсильніший представник злої сили), який убив Брута, з'являється в кінці повісті), *Есмеральда* (героїня роману Віктора Гюго «Собор Богородиці в Парижі»; чарівна, сліпуча красуня з благородним серцем і наївною вдачею), *Коломбіна* (один із постійних персонажів італійської комедії масок XVI–XVII століть; спочатку – весела спритна служниця, пізніше – елегантна дотепна субретка, активна учасниця розвитку інтриги п'єси), *Король Лір* (п'єса англійського письменника Вільяма Шекспіра, написана в 1605–1606 роках; сюжет п'єси побудований на історії легендарного короля Ліра, який вирішив розділити своє королівство між трьома дочками і для цього просить кожну сказати, як сильно вони його люблять, щоб визначити частину спадку для кожної), *Ленор* (вірш, написаний німецьким письменником Готфрідом Августом Бюргером у 1773 році, його зазвичай характеризують як частину готичних балад; він здійснив великий вплив на вампірну літературу), *Макбет* (п'єса, одна з найвідоміших трагедій англійського письменника Вільяма Шекспіра, заснована на реальних подіях із життя шотландського короля Макбета; загалом це історія про небезпеку надмірного жадання влади і

зради друзів), *Маргарита* (кохана Фауста в філософській трагедії німецького письменника Йоганна Вольфганга Гете), *Мефістофель* (супутник Фауста за трагедією Й. Гете; головним у протистоянні цих персонажів є моральність чи духовний занепад, фізичне чи духовне, матеріальне чи ідеальне; у цьому протистоянні Гете показав свою упевненість у можливостях людини, її розуму, високий моральний потенціал), *Морелла* (оповідання американського письменника XIX століття Едгара Аллана По 1835 року), *Падіння дому Ашерів* (оповідання американського письменника Едгара Аллана По, написане в жанрі готичної фантастики, зачіпає теми божевільня, сім'ї, ізоляції та метафізичних сутностей), *Ріголетто* (опера на три дії італійського композитора Джузеппе Верді), *Фауст* (твір всього життя видатного німецького письменника Й. Гете, над яким він працював упродовж 60 років; уважається однією з вершин німецької поезії, в ньому порушуються одвічні проблеми, які кожне покоління намагається розв'язати): «Мішають жажду в попіл днів / Вовки ідуть – ніч третя з *Вія*, / В дорогах заспані будні / Зеленоокий сон підвіяв» [Потушняк 2007, с. 80], «І поле пташкою з землі / Порхне на сонні осель дахи, / – Не ворон, лиш *Аннабель Лі*. – / Підлетли думи з трав, як птахи» [Потушняк 2007, с. 83], «Де *Коломбіна* ніжна тінь? / Де віщі птахи, срібні струни? Внов грає в полі полуміння, / Знов грають в горах віщі луни» [Потушняк 2007, с. 92], «Дорога й слякоть, я іду й Зайчур / (Побившиися, чорти ревуть в корчеві) / І крапле дощ в темін, гейби мур, / (Відьомська ніч у «*Лірі королевій*»)» [Потушняк 2007, с. 245], «Іде *Фавст* в старій кареті, / Зорі – книги чарівні, / Він і сниться *Маргареті* / В темній хаті на ґруні» [Потушняк 2007, с. 171], «Стилет блищить... З-за колони *Макбет* / Виглянувши, крадеться непомітно, / Кричать думки, мов птахи в перелет, / Для чарів зілля відьмам в лісі квітне» [Потушняк 2007, с. 172], «Кричать, біжать... йде шум по базарові / Йде *Фавст*, і «він», безглуздий, говіркий / Прокинувся я і зрадувався снові, / Що ти створив мій світ, а не такий...» [Потушняк 2007, с. 180], «Мене любив ти в юності своїй / Як смерть любов'ю – темну маєш вдачу, / Чом змінив *Мореллі* ти своїй...» [Потушняк 2007, с. 215], «У замкові, де тільки *По* і крук, / Життя гаряче в страстних спазмах мук. / *Дім Ушерів*. Любов, болючий сон, / І шлях в могилу йде, як у затон» [Потушняк 2007, с. 233], «Комаша радість – крапелька роси, / Із пір'я сонце йде по небосклоні. / І *Есмеральда* – пляшечка краси, – / І цар Лелек сідають на ослоні» [Потушняк 2007, с. 250], «Над річкою став *Ріголетто*, / Розливи і води – моря, / Нова появилась планета – Кривава холодна змія» [Потушняк 2007, с. 274], «Ми вірять в нічо є не в силі / (Йдемо, він стучить в тротуар), / *Мефістофель* й *Фавст* – вже похилі / Діди піднімають погар» [Потушняк 2007, с. 277].

У поетичній мовотворчості Федора Потушняка спостерігаємо велику кількість міфологічних антропонімів (античних, грецьких, давньогрецьких, давньоєгипетських, єврейських, скандинавських, слов'янських): *Ариадна* (дочка критського царя Мі-

носа й Пісіфаї, сестра Федри у грецькій міфології; «ниткою Аріадни» називають спосіб, що допомагає розв'язати якесь важке питання чи вийти зі скрутного становища), *Афродіта* (богиня краси та любові у давньогрецькій міфології, одна із 12 верховних олімпійських богів, які мешкають на Олімпі, цариця німф і харит; остання дочка небесного бога Урана, за іншою версією – дочка Зевса; дружина бога ковальства і майстерності Гефеста; відома також своїми численними подружніми зрадами), *Ахілл* (син царя мірмідоян Пелея та морської богині Фетіди, внук Еака, герой Троянської війни у античній міфології; найвизначнішим його подвигом під час Троянської війни було вбивство Гектора; сам Ахілл був невразливим, за винятком п'яти, його вбив Паріс, поцілвши саме в п'яту), *Валькірії* (войовничі діви у скандинавській міфології, які беруть участь у розподілі перемог і смертей в битвах, помічниці Одіна), *Волосожар* (красень-велетень, мисливець у давньогрецькій міфології), *Голем* (персонаж єврейської міфології, легендарна людиноподібна істота, штучно створена із неживої матерії (глини або бруду); глиняний велетень буцімто міг виконувати певні дії після «програмування» його кабалістичними заклинаннями, але при «збої» такої «програми» трощив усе навколо), *Дажбог* (бог Сонця, світла, розпорядник земних благ у слов'янській міфології; божество входило до складу ідолів так званого Володимирівського (Київського) пантеону поруч із Перуном, Хорсом, Стрибогом, Смарглом і Мокошею; поклоніння у слов'ян богові Сонця, займало центральне місце у міфологічній системі розуміння світу), *Зарина* (цариця саків у античній міфології, яскравий приклад жінки-войовниці), *Еол* (персонаж давньогрецької міфології; з його іменем пов'язана назва племені еолян, які мали найбільш численні поселення в античній Греції, названі за іменами синів Еола), *Морена* (жіночий персонаж слов'янської міфології; богиня потойбіччя, ночі, сезонності, смерті та води; залежно від місцевості, постає як привид, злий дух, уособлення сезонних змін), *Одісей* (володар острова Ітака, син Лаерта й Антіклі у грецькій міфології, один із головних героїв Троянської війни, оспіваний в «Іліаді» й «Одіссеї», національний герой Греції), *Озіріс* (бог відродження, цар потойбічного світу Дуат у давньоєгипетській міфології; традиційно зображувався як мумія із зеленим обличчям і короною, іноді його зображали із головою бика), *Поліфем* (один із кіклопів, син Посейдона й німфи Тооси у давньогрецькій міфології; був вівчарем, мав люту вдачу, пожирав людей; Телем провівистив кіклопові, що його осліпить Одісей), *Прометей* (віщий і добрий син титана Япета й німфи Клімени Фетіди, брат Атланта, Менетія та Епіметея, батько Девкаліона у грецькій міфології; викрав із Олімпу вогонь і передав його людям, за що був ув'язнений богами), *Сфінкс* (крилате чудовисько з тулубом лева та жіночим обличчям у давньогрецькій міфології та мистецтві), *Філімон і Бавкіда* (старе гостинне подружжя в античній міфології, яке через свою доброту мали довголіття, вдячно подароване богами; згодом вони стали жерцями, а їхня

хатина – храмом; вони так любили один одного, що боги задовольнили їхнє бажання померти в один день), *Язон* (герой давньогрецьких міфів, ватажок аргонавтів, син Есона і Полімеда; відзначається тим, що за допомогою Медеї знаходить золоте руно й привозить його до Греції для того, щоб помститися віроломному дядькові Пелію й повенути собі владу й царський трон): «Як крига, спить серце безрадно, / Мертвота (де вогні, де вогні?), / Як зловить мені мить *Аріадни*, / Розпутать дороги Господні?» [Потушняк 2007, с. 258], «Вона іде за ниттю *Аріадни*, / І час упав, як пелюсток нарядний» [Потушняк 2007, с. 278], «Ніколи тіло вільх не має повних форм / Тінь *Афродіти* в образі старому / Одна лиш риса / Одна стріла очей» [Потушняк 2007, с. 319], «Зловили надію знов тіні / Ведуть її тихо на плаху, / А серце застрягло у рині: / А *Ахіл* убив черепаху...» [Потушняк 2007, с. 258], «Одвічні висі – полумінна чаша... / (*Валькірії* зводили з нами бій) / Впав Граль святий – побіда знову наша, / Бери його і силу вічну пий... дім» [Потушняк 2007, с. 233], «Горить рубін в ниві, в полях пожар, / Далеких зір у серце впали тіні, / Незнана даль – горить *Волосожар*, / Безодня спить, на горах сплять лавини» [Потушняк 2007, с. 90], «І *Голем* знов іде в святиню, / Проміння зір знову живучі, / І крізь небес таємність синю / Вона глядить у сонні тучі» [Потушняк 2007, с. 61], «Чом свіча в хамі пиняво горить? / (В святині *Голем*, кажуть, був днесь вночі) / Чом бліді твоїх усмішки ланіт, / Ти діво дивна, в завої отрочім?» [Потушняк 2007, с. 120], «А на село спускаєсь тиха ніч, / Ідуть по полю здохлих коней тіні, / Чорти жарять в толоці знову піч, / На терновім вогні спалилась тінь в *Зарині*» [Потушняк 2007, с. 245], «Три куці ростуть на гробі... / Квіти, квіти, ви пусті!.. / Осінь у *Еола* торбі / Заляглася в забутті» [Потушняк 2007, с. 271], «О треба скоро в ліс зелений / Шляхом нам білим відійти, / І матері лісів й *Морені* / Жертвник днини принести» [Потушняк 2007, с. 50], «Глядящик гаряче око *Озіріса* / На просторінь німих, святих пустинь, / Я раб, що Нілу чорний намул місить, / Та око моє упиваєсь в синь...» [Потушняк 2007, с. 230], «Йде *Поліфема* стадо, / О, *Одісей* в скалі, / Хмар з ночі йде гомада, / І стидно щось землі» [Потушняк 2007, с. 191–192], «Зніс нам сонце в злото врат / Із тяжких темнот туманів / *Прометей* – наш рідний брат...» [Потушняк 2007, с. 286], «Я *Сфінкс*! Я *Сфінкс*! – мене не розгадають / Ідучі в далеч дні, роки, віки... / Живуть ідеї смертних – бо не знають, / Що тління все, мов помах той руки...» [Потушняк 2007, с. 230], «Хатина – гостем вчора був тут Бог / В старенького *Філімона* й *Бавкیدی*... / Забутих стріч росте на стрісі мох, / Й проміння сонця в тінях їх не видить...» [Потушняк 2007, с. 205], «Вже крокодили днів / Зломили тугий сон, / Іде збирать посів / *Язон*...» [Потушняк 2007, с. 106].

Федір Потушняк нерідко використовує й назви персонажів та інших об'єктів, що стосуються Біблії: *Адам* (в авраамічних релігіях, перша людина, батько роду людського; створення Богом Адама та пізніше його дружини Єви завершило творіння світу; Адам і Єва задумувалися Богом як досконалі

істоти та були поселені в Едемі, щоб розмножитись і створити людство), *Бог* (найвища надприродна сутність, яка, не залежачи від жодної з причин, є причиною всього сущого; абсолют, наділений властивостями вищого розуму і всебачення; у більшості релігій єдиний або вищий, виступає творцем світу, визначає долю світу й усіх, хто його населяє), *Василій* (християнський святий), *Господь* (христологічний титул біблійного походження, що вживається у текстах Нового Заповіту як стосовно Ісуса Христа, так і стосовно Бога Отця; відображає статус Бога, як носія влади на життям і смертю, і особисто над людиною), *Едем* (місце первісного проживання людей, згідно текстів авраамічних релігій; сад, де перші люди вели безтурботне життя до гріхопадіння; часто вживається як синонім Раю, проте, на відміну від нього, уявляється як матеріальне місце), *Єва* (в авраамічних релігій перша жінка, дружина Адама, мати роду людського), *Іоан* (сприймається як предтеча Христа і з християнської точки зору є останнім пророком Старого Завіту), *Лазар* (брат Марфи і Марії, дід яких у Віфанії був улюбленим місцем відпочинку Ісуса Христа і якого Христос воскресив із мертвих), *Левіафан* (біблійне чудовисько надзвичайно великих розмірів і могутності; часто описується як змії чи дракон і згадується разом з іншим чудовиськом, Бегемотом), *Маммон* (арамійський демон ненаситності, згадується у Євангелії від Матфея), *Марія* (мати Ісуса Христа), *Михайл* (архангел; захисник вояків і лицарів; тричі згадується в Книзі Даниїла; в Апокаліпсисі постає як верховний командувач Божого війська супроти нечистих сил, яких перемагає в битві; покровитель душ померлих, які він зважає на терезах), *Пречиста* (Богородиця, Матір Божа), *Саломея* (дочка Ірода, відома із Нового Завіту; її ім'я пов'язане зі смертю Івана Хрестителя), *Святий Грааль* (чаша, із якої Ісус Христос вкушав на Тайній вечері і в яку Йосип Арімафейський зібрав кров із ран розп'ятого на хресті Спасителя; християнська святиня, за легендою наділена надзвичайними силами), *Юрій* (християнський мученик, святий). Наприклад: «В таємнім *Бог* царить саду, / Мінарети в пустині / Видніють нічю. Без сліду / Згасають вогні сині» [Потушняк 2007, с. 33], «Через огні ідей високих / Взирає *Бог* на землю в сні, / І в тайниках душі глибоких / Знов рідним стало все мені» [Потушняк 2007, с. 38], «Відкуплінням вічним знова / Все горить в небесній млі, / Вірю в дивне *Бога* слово, / Що воскресну на землі» [Потушняк 2007, с. 46], «І *Бог* зігнув ріку в дугу, / І линуть води в діл по кручі, / І на небесному лузі / Крижаві руки миють тучі» [Потушняк 2007, с. 62], «На шпильях білих скал мій дух стояв, / Спустивши крила ясними слідами, / Попід склепіння золотих заграв / Ти, *Соломіє*, сходиш над полями» [Потушняк 2007, с. 80], «Ми два убогі містом цим ідем, / А брами всі закриті та пусті, / А люди, наче повмирили ті, / Пашекою зівас наш *Едем*, / Та вітер вскач» [Потушняк 2007, с. 104], «А дуб, як лицар-світ, як той *Едем*, / Як іскра-серце під стальним плащем, / Тополі в плач, і гнесь високий стан, / Війна, війна, – де дівся лебідь-пан?» [Потушняк 2007, с. 136], «Де той

багач / Як жар ясний сміється *Лазар* / За гранями червоний яче гнів» [Потушняк 2007, с. 144], «Вогненний змії на Блоксбергу високо – / То цар *Маммон* роздмухує вогні, / Приходять відьми, поле все широко / Закрите ними – мов би се у сні...» [Потушняк 2007, с. 144], «Спускаєсь ніч із хмар тяжких громад, / У морі день заснув *Левіантом*, / Сім брам відкрив назустріч древній град / Із-за гори ближучимся титанам» [Потушняк 2007, с. 171–172], «*Саломея!* У далях привид ночі, / Ясніє шлях, під снігом поле спить, / Мертва душа твоя, закриті очі, / І біль, й любов у серці моїм бдить» [Потушняк 2007, с. 173–174], «Моїх чуттів лампаду / Поставлю в далині, / Де гонить *Господь* стада / Свої в полонини» [Потушняк 2007, с. 191], «Все тече, і кожний віл – труженик / Лягає ввечір, щоби завтра встати. / Законом вічним скоту призначеним / (На *Бога* ропще він й не може перестати)» [Потушняк 2007, с. 200], «Так тихо скрізь... він тінню *Михайла* / Іде простором хмуристю завій, / Мовчить німа далечина згоріла, / Один зіставсь і віє з верховій...» [Потушняк 2007, с. 201], «Мов привид я, створений з землі. / Не Голем, і не земля – я сам, / Буття я свого привидіння в млі, / Один на світі я – *Адам*...» [Потушняк 2007, с. 202], «Суворі ніч... до тебе я іду. / Втопають в водах діти-привидіння, / Цілує *Бог* ночей ясну сліду, / По тихих горах – промені горіння» [Потушняк 2007, с. 209], «Ми пірати на чорнім кораблі, / Дозрів вже гнів тяжкого правосуддя, / Ми забажали тишини землі / (Причалимо – вже *Бог* хай нас розсудить)» [Потушняк 2007, с. 235], «Пустинне небо в полум'ї вогнів, / І безконечна ширь, і даль небесна. / В димах далечних невідомих снів / Ісходиш, *Єво*... І любов воскресна» [Потушняк 2007, с. 208], «По стінах лаять давно знані тіні, / І *Михайл* виднієсь у куті / І скрипли двері: «Мамо ти йдеш в сні?» – спадає сон і спокій в забутті» [Потушняк 2007, с. 240], «Стара верба, криниця, спліт доріг, / Зійшлися відьми тут на раду – *Юря*, / Хтось іде полем, бисто і на спіх, / Боїться кінь і вухо, ставши, шурить...» [Потушняк 2007, с. 242], «Йде *Пречиста* в полі ранком, / У руці лелії стопчик. / Хто б загнув в тебе серце, / Хто б заглянув в тії груди...» [Потушняк 2007, с. 253], «На поле вікном споглядають / Сьогодні не сплю я – *Василія*. / О чудо! – як мудре ти, знаю, / Породилось з мого зусилля» [Потушняк 2007, с. 255], «Йдуть пірати... тяжкий близьиться бій. / Всяк шепче тихо: «О, свята *Маріє!*» / Як в пеклі, страх нічю шевеліє, / Йде корабель навістрічу їм, як змії» [Потушняк 2007, с. 261], «Сім стріл у серці – він стоїть, всміхаєсь / О чудо *Господне!* Яка то радість ти!), / На горах храм у промені палає, / О, де мені тебе, тебе знайти...» [Потушняк 2007, с. 265], «Падуть кризь морок променем сніжинки, / В холодні ігли стугнули росинки, / У гробі ти, зими чуткий кристал, / А на горі твій дух, неначе *Граль*...» [Потушняк 2007, с. 267], «Ще скільки ждять до весняного *Юря* / На салахах і вівцям, і козам? / Вогонь горить, угору димом крутить, / Й ростуть казки прийдешнім іншим дням» [Потушняк 2007, с. 268], «Носить воду *Саломея* / І мужу варить обід / Пусто все... Небес кирея / Вся подерлася, аж стид» [По-

тушняк 2007, с. 271], «Господи, любив я бурі. / «Тихий дім – моє життя». – / Спомин лиш зістався хмурий, / Все іде без вороття» [Потушняк 2007, с. 272], «Із вічності, мов з рогу золотого, / Незнаний він в дорогу йде, у даль, / Йде зарево не видиме від нього, / А на горі зявився й загаснув *Граль*» [Потушняк 2007, с. 278], «Пророчий голос лине звідусіль. / (Мертвий *Іван* і мертва *Саломея*). / Я люблю все ту ніч і чорну тіль... / І як тяжка пророка та кирея!» [Потушняк 2007, с. 280], «Це він, *Іоан*, сполинув на тарілці, – / І біль душі моїй, й кривавий сон. / Знов дику пісню грає на сопілці / Далекий Пан у вітті диких грон» [Потушняк 2007, с. 292], «Болуче так... Де ділась *Саломея*? / Спрага велика в пуші сонячній, / І пахне день мовби із кирея, / І тихий сад й пчілок у висях рій» [Потушняк 2007, с. 292], «По узгір'ям йде гомін і отак / Проїняв ураз цю нашу туш і кров, / Вогні нові знялися через мрак – / Це *Бог* спалив мою нову любов» [Потушняк 2007, с. 299], «І знов шляхи горять *Господні*, / І я іду на віщій зов – / Ти на шляху моїм з безодні / І кажеш «Стій! – я є любов...» [Потушняк 2007, с. 302], «Ї для себе зберігала, / У серці сім мечів зросло!» / Мій шлях до вічності – завала, / Глянь *Господне* там же весло» [Потушняк 2007, с. 302], «Тих ран *Господніх*, горделивих / І там болучих і ясних, / Я вже старець – іду похилий, / Де храм на скалах став тяжкий» [Потушняк 2007, с. 303], «Пішли ми полем під ліском по нивах / В поля далекі... *Господь* білі скали / Обсипав всі перниковим намистом – / То іній був – осінній перший іній... (А я його, здається, і не бачив)». [Потушняк 2007, с. 312].

У мовотворчості Федора Потушняка спостерігаємо поєднання міфологічних і біблійних антропонімів в одному контексті. Наприклад: «Мов привид я, створений з землі. / Не *Голем*, і не земля – я сам, / Буття я свого привидіння в млі, / Один на світі я – *Адам*...» [Потушняк 2007, с. 202]; «Хатина – гостем вчора був тут *Бог* / В старенького *Філімона* й *Бавкиди*... / Забутих стріч росте на стрісі мох, / Й проміння сонця в тінях їх не видить...» [Потушняк

2007, с. 205], «Одвічні висі – полумінна чаша... / (*Валкірії* зводили з нами бій) / Впав *Граль святий* – перемога знову наша, / Бери його і силу вічну пий... дім» [Потушняк 2007, с. 233], «Як крига, спить серце безрадно, / Мертвота (де вогні, де вогні?), / Як зловить мені мить *Ариадни*, / Розпутать дороги *Господні*?» [Потушняк 2007, с. 258].

Висновки. Проаналізувавши використання власних назв у мовотворчості Федора Потушняка, доходимо таких висновків. Письменник дуже прискіпливо ставився до вибору власної назви для підкреслення образності висловлюваного. Водночас констатуємо: аби зрозуміти те, про що йдеться у творі, потрібно бути високоінтелектуальною людиною із широким світобаченням. Його поезія точно не з простих і не для простих. Про це свідчить, зокрема, поєднання різнопланових власних назв в одному контексті, так відкривається низка антонімічних чи синонімічних відношень зображуваного. Філософічність, заглибленість у внутрішні поетичні форми, об'єктивність слововживання – прикметні риси мовотворчості митця і використання власних назв підкреслюють ці особливості. Федір Михайлович Потушняк у своїй мовотворчості використовує антропоніми, які виступають яскравою художньою деталлю, через яку можна простежити особливості його образного мислення. У науковому дослідженні ми виокремили найбільш яскраві, на нашу думку, власні назви, представлені здебільшого антропонімами. Розглянуто функціонування власних назв у мовотворчості Федора Потушняка, які ми поділили на декілька груп: всесвітньовідомі імена; власні назви, запозичені з інших художніх творів; міфологічні антропоніми; назви персонажів та інших об'єктів, що стосуються Біблії. Також звертаємо увагу на те, що опоетизовані власні назви у мовотворчості Федора Потушняка мають надзвичайно глибоке семантичне наповнення і це стосується не тільки антропонімів, а й низки інших власних назв. Проте цей аспект ономастичного дослідження стане предметом наступних наших наукових розвідок.

Література

1. Вербич С.О. Українська академічна ономастика: минуле, сьогодення, майбутнє. *Українська мова*. 2018. № 3. С. 28–39.
2. Гасюк Н.В., Пуш О.М. Ономастичний простір роману Р. Джордана «Око світу»: антропоніми. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. Вип. 9(1). С. 73–77.
3. Зубко А.М. Українська ономастика: здобутки і проблеми. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики*: зб. наук. пр. 2007. Вип. 15. С. 262–281.
4. Потушняк Ф.М. Мій сад. Упоряд. Д. Федака. Ужгород: Закарпаття, 2007. 576 с.
5. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
6. Торчинський М.М. Структура онімного простору української мови: монографія. Хмельницький: Авіст, 2008. 548 с.
7. Ashley L.R.N. Mudpies which Endure: Onomastics as a Tool of Literary Criticism. *Names in Literature. Essays from Literary Onomastics Studies*. Ed. by Grace Alvarez-Altman, Frederick M. Burelbach. Lanham, NY, London: University Press of America, 1988. P. 11–34.

References

1. Verbych S.O. (2018) Ukrainiska akademichna onomastyka: mynule, sohodennia, maibutnie [Ukrainian academic onomastics: past, present, future]. *Ukrainska mova*. № 3. S. 28–39 [in Ukrainian].

2. Hasiuk N.V., Push O.M. (2019) Onomastychnyi prostir romanu R. Dzhordana «Oko svitu»: antroponimy [The onomastic space of R. Jordan's novel «The Eye of the World»: anthroponyms]. *Zakarpatski filolohichni studii*. Vyp. 9(1). S. 73–77 [in Ukrainian].
3. Zubko A.M. (2007) Ukrainska onomastyka: zdobutky i problemy [Ukrainian onomastics: achievements and problems]. *Spetsialni istorychni dystsyplyny: pytannia teorii ta metodyky*: zb. nauk. pr. Vyp. 15. S. 262–281 [in Ukrainian].
4. Potushnyak F.M. (2007) Mii sad [My garden]. Uporiad. D. Fedaka. Uzhhorod: Zakarpattia. 576 s. [in Ukrainian].
5. Selivanova O.O. (2006) Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediia [Modern linguistics: a terminological encyclopedia]. Poltava: Dovkillia-K. 716 s. [in Ukrainian].
6. Torchynskyi M.M. (2008) Struktura onimnoho prostoru ukrainskoi movy [The structure of the onoma space of the Ukrainian language]: monohrafiia. Khmelnytskyi: Avist. 548 s. [in Ukrainian].
7. Ashley L.R.N. (1988) Mudpies which Endure: Onomastics as a Tool of Literary Criticism. *Names in Literature. Essays from Literary Onomastics Studies*. Ed. by Grace Alvarez-Altman, Frederick M. Burelbach. Lanham, NY, London: University Press of America. P. 11–34 [in English].

PROPER NAMES IN THE POETRY OF FEDIR POTUSHNYAK

Abstract. In scientific research, proper names are considered as an object of onomatopoeic research based on the material of Fedir Potushnyak's poetic works. The peculiarities of the study of proper names, their classification, structuring, systematization and methods of research in fiction are highlighted, the forms of ordering the onomasticon of the artistic text, the term formation of onomastic concepts, as well as their assignment to one or another group and subgroup are clarified. Summarizing the views of scientists, it is emphasized that the existing classifications contribute to the careful study and structuring of proper names, taking into account their etymology, form of creation and content, especially in the context of literary works. The work of the Ukrainian writer Fedir Mykhailovych Potushnyak is of considerable scientific interest to linguists, because it is a large, so far little researched, vivid and extraordinary onomasticon. As a result of the conducted research, it was found that proper titles, which are represented in the writer's speech through the prism of the author's individual perception and worldview, occupy a prominent place in the creation of the imagery of Fedir Potushnyak's poetic works. Among the proper names used in Fedir Potushnyak's poetic language, an important place is occupied by the names of world-famous people (philosophers, rulers, thinkers, political figures, leaders, poets, writers) and proper names borrowed from other works of art. In addition, a number of examples of mythological anthroponyms (ancient, Greek, ancient Greek, ancient Egyptian, Hebrew, Scandinavian, Slavic) and names of characters and other objects related to the Bible are given. It is noted that philosophising, immersion in internal poetic forms, objectivity of word usage are characteristic features of the artist's language creation, and the use of proper names once again emphasizes these features. The proper names in the artist's language work are versatile examples of both world literature, culture, mythology, and versatile Slavic examples, which carry with them a huge functional load and contribute to a deeper understanding of the culture and values of peoples and impress with their perfection in a poetic work.

Keywords: Fedir Potushnyak, anthroponym, proper name, language personality, onomastics, poetic language, worldview orientation.

© Вільчинська Т., 2024 р.

Тетяна Вільчинська – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови та славістики, декан факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, Україна; tetyana_v@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0003-4881-6132>

Tetyana Vilchynska – Doctor of Philology, Professor, Professor of Ukrainian Language and Slavic Studies Department, Dean of the Faculty of Philology and Journalism in Volodymyr Hnatyuk Ternopil National Pedagogical University, Ternopil, Ukraine; tetyana_v@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0003-4881-6132>